

U Z N E S E N I E

Najvyšší súd Slovenskej republiky v právnej veci žalobkyne **A.**, bývajúcej v B.B. zastúpenej J., advokátom so sídlom v B.B. proti žalovaným **1/ P.**, bývajúcemu v B., **2/ K.**, bývajúcej v B. a **3/ L.**, bývajúcej v B., všetci zastúpení Advokátskou kanceláriou M. so sídlom v B., v mene ktorej vykonáva advokáciu ako konateľka advokátka M., **o určenie neplatnosti závetu a o určenie neplatnosti darovacej zmluvy**, vedenej na Okresnom súde Dunajská Streda pod sp. zn. 5 C 39/2005, o dovolaní žalovaných proti rozsudku Krajského súdu v Trnave z 20. septembra 2011 sp. zn. 9 CoD 94/2010 a 9 Co 303/2010 takto

r o z h o d o l :

Najvyšší súd Slovenskej republiky rozsudok Krajského súdu v Trnave z 20. septembra 2011 sp. zn. 9 CoD 94/2010 a 9 Co 303/2010, okrem výroku o potvrdení doplnacieho rozsudku, a rozsudok Okresného súdu Dunajská Streda z 9. apríla 2010 č. k. 5 C 39/05-463 **z r u š u j e** a vec vracia Okresnému súde Dunajská Streda na ďalšie konanie.

O d ô v o d n e n i e

Žalobou podanou na Okresnom súde Dunajská Streda 3. marca 2005 sa žalobkyňa domáhala voči žalovaným určenia neplatnosti závetu poručiteľa P. (zomrelého X.), ktorý mal byť ním podpísaný 27. 8. 2003. V žalobe uviedla, že s poručiteľom uzavrela manželstvo v roku 1980 a žila s ním v spoločnej domácnosti až do 27. 8. 2003, kedy došlo k vážnemu narušeniu ich manželského vzťahu, pretože ju žalovaní (deti poručiteľa z prvého manželstva) z tejto domácnosti doslova vyštvali. V dedičskom konaní po poručiteľovi sa dozvedela, že zanechal závet, ktorým ustanovil za dedičov celého svojho majetku žalovaných. Neplatnosť závetu odôvodňovala (okrem iného) tým, že poručiteľ ho podpísal v stave duševnej poruchy a bol pravdepodobne natoľko dezorientovaný, že ani nevedel, čo je jeho obsahom.

Uznesením zo 14. 6. 2006 č. k. 9 C 79/06-16 Okresný súd Dunajská Streda spojil konanie o určenie neplatnosti závetu s konaním o určenie neplatnosti darovacej zmluvy uzavretej dňa 7. 6. 2004 medzi P. a žalovanými, ktoré bolo začaté žalobou žalobkyne podanou na Okresnom súde Dunajská Streda 6. júna 2006.

Okresný súd Dunajská Streda (ďalej len „okresný súd“ alebo „súd prvého stupňa“ alebo „prvostupňový súd“) rozsudkom z 9. apríla 2010 č. k. 5C 39/2005-463 určil, že závet poručiteľa P., podpísaný ním 27. 8. 2003, je neplatný. Žalovaným 1/ až 3/ uložil povinnosť zaplatiť žalobkyňi spoločne a nerozdielne náhradu trov konania 1 400,17 eur do rúk jej právneho zástupcu, a doplatiť na účet súdu spoločne a nerozdielne náhradu trov znaleckého dokazovania 1 536,13 eur. Neplatnosť závetu odôvodnil tým, že poručiteľ s najväčšou pravdepodobnosťou už od roku 2001 trpel dementným syndrómom stredne ťažkého typu, ktorý značne ovplyvnil jeho súdnosť pri úkonoch nevykonávaných každodenne. Uviedol, že v súvislosti s touto skutkovou okolnosťou sa priklonil k záverom znaleckého posudku Psychiatrickej nemocnice P., v ktorom kolektív piatich psychiatrov a dvoch psychológov jednoznačne konštatoval, že poručiteľ v čase spísania závetu nebol spôsobilý na tento právny úkon.

Doplňacím rozsudkom z 15. júla 2010 č. k. 5 C 39/2005-530 okresný súd zamietol návrh žalobkyne na určenie neplatnosti darovacej zmluvy uzavretej dňa 07.06.2004, a to pre nedostatok naliehavého právneho záujmu na požadovanom určení.

Krajský súd v Trnave ako súd odvolací (ďalej len „krajský súd“ alebo „odvolací súd“) na odvolanie žalobkyne i žalovaných rozsudkom z 20. septembra 2011 sp. zn. 9 CoD 94/2010 a 9 Co 303/2010 rozsudok súdu prvého stupňa o určení neplatnosti závetu vo veci samej a v časti náhrady trov znaleckého dokazovania potvrdil a vo výroku o trovách prvostupňového konania ho zmenil tak, že vyslovil, že žiaden z účastníkov nemá právo na ich náhradu. Potvrdil aj doplňací rozsudok súdu prvého stupňa a rozhodol, že žiaden z účastníkov nemá právo na náhradu trov odvolacieho konania. Potvrdenie prvostupňového rozsudku, ktorým bola určená neplatnosť závetu, odôvodnil jeho vecnou správnosťou stotožňujúc sa v plnom rozsahu i s jeho odôvodnením.

Proti tomuto rozsudku odvolacieho súdu podali dovolanie žalovaní. Žiadali, aby dovolací súd tento rozsudok, okrem výroku o potvrdení dopĺňacieho rozsudku, ako aj rozsudok súdu prvého stupňa zrušil a vec vrátil prvostupňovému súdu na ďalšie konanie. Dovolanie odôvodnili odňatím možnosti konať pred súdom, inou vadou konania a nesprávnym právnym posúdením veci. Za odňatie možnosti konať pred súdom označili nedostatočné odôvodnenie rozsudku odvolacieho súdu poukazujúc na to, že odvolací súd sa v odôvodnení svojho rozhodnutia nevyporiadal s ich odvolacími námietkami a ani s ďalšími rozhodujúcimi skutočnosťami.

Žalobkyňa sa k podanému dovolaniu písomne nevyjadrila.

Najvyšší súd Slovenskej republiky ako súd dovolací (§ 10a ods. 1 O. s. p.) po zistení, že dovolanie bolo podané proti právoplatnému rozsudku odvolacieho súdu oprávnenými osobami (účastníkmi konania) v zákonnej lehote (§ 240 ods. 1 O. s. p.), preskúmal napadnutý rozsudok ako aj konanie, ktoré mu predchádzalo, bez nariadenia pojednávania (§ 243a ods. 1 O. s. p.) a dospel k záveru, že ho treba zrušiť.

Podľa ustanovenia § 236 ods. 1 O. s. p. možno dovolaním napadnúť právoplatné rozhodnutia odvolacieho súdu, pokiaľ to zákon pripúšťa.

Občiansky súdny poriadok upravuje prípustnosť dovolania proti rozsudku odvolacieho súdu v ustanoveniach § 237 a § 238.

Dovolanie proti rozsudku odvolacieho súdu je v prvom rade prípustné (a súčasne dôvodné) vtedy, ak je konanie postihnuté vadami taxatívne uvedenými v § 237 O. s. p., ktoré spôsobujú tzv. zmätočnosť rozhodnutia odvolacieho súdu. K týmto vadám prihliada dovolací súd – ak je dovolanie podané včas a na to oprávneným subjektom – z úradnej povinnosti (§ 242 ods. 1 veta druhá O. s. p.). V prejednávanej veci je daná existencia takejto vady, a to vada vyplývajúca z ustanovenia § 237 písm. f/ O. s. p.

Podľa ustanovenia § 237 písm. f/ O. s. p. je dovolanie prípustné proti každému rozhodnutiu odvolacieho súdu, ak sa účastníkovi konania postupom súdu odňala možnosť konať pred súdom.

Odňatím možnosti konať pred súdom sa rozumie postup súdu, ktorým znemožnil účastníkovi konania realizáciu tých procesných práv, ktoré mu Občiansky súdny poriadok dáva (napr. právo na doplnenie alebo opravu nesprávneho, neúplného alebo nezrozumiteľného podania, právo zúčastniť sa pojednávania, robiť prednesy, navrhovať dôkazy, vyjadrovať sa k vykonaným dôkazom, vykonávať svoje práva a povinnosti prostredníctvom zvoleného zástupcu, právo na presvedčivé odôvodnenie rozhodnutia a pod.).

Ustanovenie § 157 ods. 2 O. s. p. stanovuje povinnosť súdu riadne a presvedčivo odôvodniť rozsudok. Tejto povinnosti zodpovedá procesné právo účastníka konania na také odôvodnenie rozsudku, ktoré spĺňa požiadavky vyplývajúce z uvedeného ustanovenia. Nedostatok riadneho a presvedčivého odôvodnenia rozsudku je porušením práva účastníka na spravodlivé súdne konanie zaručené čl. 46 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky (ďalej len „Ústava“), ako aj čl. 6 ods. 1 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, pretože sa mu tým odníma možnosť vnímať rozsudok ako logicky pochopiteľný celok a súčasne možnosť náležite skutkovo aj právne argumentovať proti rozhodnutiu súdu v rámci využitia prípadných riadnych alebo mimoriadnych opravných prostriedkov, a teda možnosť riadne konať pred súdom v zmysle § 237 písm. f) O. s. p. (porovnaj rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 4 Cdo 171/2005 a nálezy Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. I. ÚS 393/08, I. ÚS 342/2010, III. ÚS 198/2011).

Presvedčivosť odôvodnenia rozsudku znamená, že premisy uvedené v rozhodnutí, rovnako ako aj závery, ku ktorým súd na základe týchto premís dospel, sú pre širšiu právnickú (ale aj laickú) verejnosť prijateľné, racionálne, vzájomne bezrozporné a spravodlivé.

V preskúmvanej veci sa odvolací súd v súvislosti s potvrdením rozsudku súdu prvého stupňa vo výroku o určení neplatnosti závetu obmedzil len na skonštatovanie správnosti odôvodnenia prvostupňového rozsudku. Odôvodnenie rozsudku odvolacieho súdu bolo preto potrebné posudzovať v spojení s odôvodnením prvostupňového rozsudku.

Opodstatnenosť žaloby o určenie neplatnosti závetu odôvodnil súd prvého stupňa tým, že poručiteľ v čase podpísania závetu trpel duševnou poruchou – demenciou, v dôsledku ktorej si plne neuvedomoval následky svojho konania a nebol schopný niest' zaň plnú zodpovednosť. Uviedol, že sa v tejto skutkovej otázke priklonil k záverom znaleckého posudku Psychiatrickej nemocnice P. (ďalej len „znalecký posudok nemocnice“), v ktorom

kolektív piatich psychiatrov a dvoch psychológov jednoznačne konštatoval, že poručiteľ v čase podpísania závetu nebol spôsobilý na tento právny úkon.

Podľa názoru dovolacieho súdu odôvodnenie rozsudku súdu prvého stupňa trpí absenciou preskúmateľnosti a presvedčivosti. Súd prvého stupňa na dvanástich stranách rozsudku prevažne len rekapituluje priebeh konania a vykonané dokazovanie, pričom svoju vlastnú úvahu a hodnotenie dôkazov týkajúcich sa dôvodu, pre ktorý žalobe vyhovel, rozoberá len v druhom odseku na trinástej strane. V súvislosti s hodnotením dôkazov prakticky len všeobecne konštatuje, že dôkazy hodnotil jednotlivo a vo vzájomnej súvislosti s prihliadnutím na všetko, čo vyšlo v konaní najavo.

Požiadavka na jasné a presvedčivé odôvodnenie rozsudku vyplývajúca z ustanovenia § 157 ods. 2 O. s. p. je z hľadiska práva na spravodlivé súdne konanie zvlášť dôležitá v prípadoch, v ktorých rozhodnutím súdu dochádza k obmedzeniu niektorého zo základných práv účastníkov konania alebo aj iných osôb. Takýmto rozhodnutím je predovšetkým rozhodnutie, ktorým dochádza k obmedzeniu alebo pozbaveniu spôsobilosti fyzickej osoby na právne úkony, alebo ktorým sa vyslovuje záver o nespôsobilosti konajúcej osoby vykonať právny úkon pre duševnú poruchu, ktorá ho robí na tento úkon neschopným. Patria sem aj prípady rozhodovania súdov o určení neplatnosti závetu z dôvodu, že poručiteľ v čase zriadenia závetu nebol pre duševnú poruchu spôsobilý na tento úkon. Rozhodnutie súdu v týchto veciach sa totiž dotýka základného ľudského práva chráneného článkom 14 Ústavy, podľa ktorého každý má spôsobilosť na práva. Okrem toho presvedčivosť rozsudku obmedzujúceho toto právo možno považovať za jednu zo záruk proti jeho zneužitiu, ku ktorým sa Slovenská republika zaviazala v článku 12 Dohovoru o právach osôb zo zdravotným postihnutím, prijatým v New Yorku 13. Decembra 2006. Tento dohovor pre Slovenskú republiku nadobudol platnosť 25. júna 2010, stal sa súčasťou jej právneho poriadku a má prednosť pred zákonmi (porovnaj Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 317/2010 Z. z.).

Vzhľadom na skutočnosť, že v prípadoch, v ktorých súd robí záver o nespôsobilosti poručiteľa zriadiť závet pre duševnú poruchu, už táto osoba nemôže predstúpiť pred súd a nemôže sama brániť svoje právo, resp. vyjadriť sa k prejavu svojej vôle, a nemôže byť už vyšetrená znalcami, presvedčivosť odôvodnenia rozsudku vyžaduje, aby znalecký posudok nebol jediným dôkazom, na ktorom súd postavil uvedený záver. Rešpektujúc ochranu

základného práva zaručeného článkom 14 Ústavy nemožno v zásade len na základe znaleckého posudku dospieť k presvedčivému záveru o nespôsobilosti poručiteľa zriadiť závet. Z odôvodnenia rozsudku musí byť zrejmé, že závery znaleckého posudku konštatujúceho duševnú poruchu poručiteľa, pre ktorú nebol schopný zriadiť závet, t. j. rozpoznať následky tohto právneho úkonu a zodpovednosť za ne, podporujú aj ďalšie skutkové zistenia. Ide najmä o zistenia, ako sa poručiteľ v čase zriadenia závetu skutočne choval, ako sa prejavoval v styku s ľuďmi, ako obstarával svoju domácnosť, ako hospodáril s finančnými prostriedkami (porovnaj Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I. § 1 až 459, Komentář. 2. Vydání. Praha . C. H. Beck, 2009, str. 118 a 119, a tiež nález Ústavného súdu Českej republiky sp. zn. I. ÚS 557/09 z 18. 8. 2009). Z odôvodnenia rozsudku má ďalej vyplývať, že všetky tieto podporné zistenia spolu so znaleckým posudkom sú spôsobilé s vysokou mierou pravdepodobnosti preukázať, že poručiteľ konal v duševnej poruche, ktorá ho robila neschopným právne konať, teda že bol nepríčetným. Dôkazné bremeno preukázať s vysokou mierou pravdepodobnosti nepríčetnosť poručiteľa v čase zriadenia (podpísania) závetu má ten, kto ju tvrdí. Pokiaľ v konaní vyplynú z vykonaného dokazovania skutočnosti, ktoré záverom znaleckého posudku odporujú, presvedčivé odôvodnenie rozsudku má obsahovať aj výsledok konfrontácie znalca, resp. znalcov, s týmito skutkovými zisteniami.

Vychádzajúc z vyššie uvedeného v prejednávanej veci nepresvedčivosť odôvodnenia rozsudku súdu prvého stupňa je daná už tým, že záver o nespôsobilosti poručiteľa zriadiť závet sa opiera len o znalecký posudok nemocnice bez toho, aby bol podporený aj inými skutkovými zisteniami, vyplývajúcimi z iných vykonaných dôkazov. Takýmto skutkovým zistením nie je ani záver znalca M., ktorý v znaleckom posudku z 30. 12. 2005 najprv uviedol, že poručiteľ bol spôsobilý plne si uvedomiť obsah právneho úkonu, ktorý spisoval a niest' zaň plnú zodpovednosť, no v doplnku k znaleckému posudku s odvolaním sa na nové lekárske nálezy konštatoval, že poručiteľ v čase spísania závetu nebol spôsobilý v plnej miere posúdiť svoje konanie. Na pojednávaní konanom na súde prvého stupňa dňa 13. 7. 2006 totiž tento znalec, po oboznámení sa so znaleckým posudkom znalca D.D., uviedol, že nie je možné jednoznačne dospieť k záveru, či poručiteľ v čase spísania závetu trpel duševnou poruchou v takom rozsahu, že nebol schopný posúdiť svoje konanie. Súd prvého stupňa tejto časti výpovede znalca nevenoval v odôvodnení rozsudku žiadnu pozornosť a nezaoberal sa ňou ani odvolací súd, hoci išlo o jednu z podstatných odvolacích námietok žalovaných.

Odôvodnenie prvostupňového rozsudku nasvedčuje tomu, že súdy v základnom konaní sa priklonili k záverom posudku nemocnice preto, že bol výsledkom posudzovania kolektívu piatich psychiatrov a dvoch psychológov. Podľa názoru dovolacieho súdu však táto skutočnosť sama o sebe nie je a pri nedostatku iných podporných skutkových zistení ani nemôže byť spôsobilá presvedčiť o vysokej pravdepodobnosti vysloveného znaleckého záveru. Okrem M., D.. a M. ostatní členovia kolektívu, ktorý spracoval posudok, neboli v konaní vôbec identifikovaní. Neboli ani konfrontovaní so skutkovými zisteniami vyplývajúcimi z výsluchu svedkov a z listinných dôkazov obsahujúcich odborné vyjadrenia či posudky iných znalcov, ktoré boli v priamom rozpore so záverom znaleckého posudku nemocnice.

V súvislosti s hodnotením znaleckého posudku nemocnice sa súd prvého stupňa nevyporiadal so skutočnosťou, že sa v ňom vychádzalo aj z lekárskych správ o zdravotnom stave poručiteľa tak, ako bol tento zaznamenaný niekoľko mesiacov po zriadení závetu, dokonca krátko pred jeho smrťou, a že záver posudku akoby ovplyvnila predstava posudzujúcich o tom, ako poručiteľ nemal konať (vzhľadom na ochorenie jeho manželky, s ktorou žil 24 rokov), hoci tieto okolnosti nemohli byť spôsobilé preukázať nepričetnosť poručiteľa v čase urobenia prejavu poslednej vôle.

Nepresvedčivosť odôvodnenia prvostupňového rozsudku je daná tiež tým, že v ňom absentuje hodnotenie celého radu skutkových zistení nasvedčujúcich schopnosti poručiteľa rozpoznať v čase zriadenia závetu následky tohto právneho úkonu, a teda priamo odporujúcich znaleckému záveru posudku nemocnice. Ide najmä o skutkové zistenia vyplývajúce z vykonaných dôkazov, a to :

- zo svedeckej výpovede advokáta M., ktorý na výsluchu pred dožiadaným súdom 30. 6. 2005 uviedol, že P. sa k nemu dostavil niekedy v lete 2003 v sprievode svojej dcéry za tým účelom, aby ho zastupoval v konaní o rozvod manželstva, a že pri tej príležitosti ho požiadal o spísanie závetu, pretože by chcel, aby po ňom dedili len jeho deti a že takto chce naložiť so svojim majetkom z dôvodu, že manželka sa od neho odst'ahovala, zanevrela na neho, preto dal návrh na rozvod manželstva a pre prípad, že by sa rozvodu nedožil, chcel aby dedili iba jeho deti,
- z potvrdenia o zdravotnom stave P., vystaveného M., zástupcom prednostu I. neurologickej kliniky F. a M., neurologičkou I. neurologickej kliniky F., v ktorom

menovaní uviedli, že na základe nahliadnutia do zdravotnej dokumentácie možno konštatovať, že zdravotný stav P. ako aj lieky ním užívané v auguste 2003 nespôsobovali vážne poruchy pamäti, ktoré by mohli spôsobiť taký výpadok pamäti, aby si P. nemohol uvedomiť súvislejší časový úsek, a teda nespôsobovali stav, kedy by nevedel posúdiť svoje konanie,

- z lekárskej správy z 26. 2. 2004, v ktorej sa uvádza, že P. bol hospitalizovaný na I. neurologickej klinike F. od 6. 2. 2004 do 26. 2. 2004, pričom pri prijatí (teda v čase takmer pol roka po podpísaní závetu) bol pri vedomí, orientovaný osobou, vekom i miestom,
- zo znaleckého posudku D.D., znalca z odboru psychiatrie, v ktorom sa uvádza, že P. bol s veľkou pravdepodobnosťou schopný vykonať právny úkon – podpísať závet, napriek ochoreniam ktorými trpel, pričom v tomto posudku sa zároveň uvádza, že znalec nesúhlasí so zmenou záverov znalca M., pretože na ich zmenu chýba opora v dokumentácii,
- z výpovede znalca M. na pojednávaní dňa 13. 7. 2006, v ktorej uviedol, že nie je možné jednoznačne dospieť k záveru, či poručiteľ v čase spísania závetu trpel duševnou poruchou v takom rozsahu, že nebol schopný posúdiť svoje konanie,
- z odborného stanoviska D., prednostu P., obsahujúceho záver, že sa zdá pravdepodobnejšie, že poručiteľ P. bol spôsobilý na úkon spísania závetu, vedel si v dostatočnej miere uvedomiť jeho obsah a niesť zaň zodpovednosť, a že to, že najmenej dva roky pred spísaním závetu bol diagnostikovaný a liečený na vaskulárnu demenciu, nie je dôkazom, že nebol spôsobilý na tento právny úkon,
- zo svedeckej výpovede M., neurologičky, ktorá na pojednávaní dňa 29. 1. 2008 uviedla, že pacienta P. poznala od roku 2001, kedy ho prevzala do ambulantnej liečby, že naposledy bol u nej v roku 2003, vedel sa o seba postarať, bol schopný rozpoznať situáciu, ako cukrovkár si musel päťkrát za deň pichať inzulín.
- zo svedeckej výpovede P., ktorý na výsluchu pred dožiadaným súdom dňa 8. 1. 2010 uviedol, že podľa záznamov v chorobopise bol P. pri hospitalizáciách v roku 2002 a 2004 orientovaný osobou i miestom, nie úplne časom, počas pobytu nebol v takom vážnom stave, aby bol konzultovaný psychiatrom, že vychádzajúc zo zdravotnej dokumentácie hĺbka demencie u neho nebola taká veľká, že by nebol schopný právnych úkonov (viedol motorové vozidlo, pichal si inzulín), a že má iný názor, než je názor v znaleckom posudku nemocnice.

Súd prvého stupňa nijako nerozvedol svoje úvahy týkajúce sa uvedených skutkových zistení a podľa zásad rozumného uvažovania rešpektujúceho všetky známe súvislosti ich nepodrobil hodnoteniu z hľadiska ich dôležitosti a spôsobilosti spochybnit' záver znaleckého posudku nemocnice.

Tým, že odvolací súd sa stotožnil s odôvodnením prvostupňového rozsudku, ktoré nespĺňalo požiadavky riadneho a presvedčivého odôvodnenia, bol týmto nedostatkom postihnutý aj rozsudok odvolacieho súdu. Nepresvedčivé odôvodnenie rozsudku odvolacieho súdu, majúce za následok odňatie možnosti žalovaných konať pred súdom, zakladalo nielen prípustnosť, ale aj dôvodnosť podaného dovolania. Dovolací súd preto podľa § 243b ods. 1 O. s. p. a contrario rozsudok odvolacieho súdu, okrem dovolaním nenapadnutého výroku o potvrdení dopĺňacieho rozsudku, ako i rovnakou vadou postihnutý rozsudok súdu prvého stupňa zrušil a vec vrátil prvostupňovému súdu na ďalšie konanie.

Toto rozhodnutie prijal senát Najvyššieho súdu Slovenskej republiky pomerom hlasov 3 : 0.

P o u č e n i e : Proti tomuto uzneseniu nie je prípustný opravný prostriedok.

V Bratislave 28. októbra 2014

JUDr. Rudolf Č i r ě, v.r.
predseda senátu

Za správnosť vyhotovenia: Zuzana Pudmarčíková